

В. В. Червінський,
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-7138>

ЗБИРАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ, ДОКУМЕНТІВ ТА ОДЕРЖАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОЧАТКУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ДІЇ ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО

Мета статті полягає у визначенні процесуальних особливостей збирання речових доказів, документів та одержання зразків для проведення експертиз на початку розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху, а також у розробленні рекомендацій щодо участі представника потерпілого в цій діяльності. **Методологія.** Методологічний інструментарій, що обрано з огляду на поставлену мету та специфіку дослідження, ґрунтується на системному аналізі норм права, що регулюють питання початку досудового розслідування, збирання та зберігання доказів, призначення експертиз, одержання зразків для їх проведення, проведення окремих слідчих дій, а також практики реалізації цих норм. У процесі дослідження вивчалися матеріали 47 кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення злочинів, передбачених ст. 286–288 Кримінального кодексу України, крім того, було проведено опитування слідчих, які спеціалізуються на розслідуванні зазначених злочинів, їх процесуальних керівників, а також адвокатів, які мають досвід представництва потерпілого в таких провадженнях. **Наукова новизна.** Обґрунтовано необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства України та законодавства України про кримінальну відповідальність у контексті порушеної проблематики, запропоновано окремі зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України. **Висновки.** Констатовано, що збирання речових доказів, документів та одержання зразків для проведення експертиз на початку розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху пов'язано з низкою проблем процесуального і тактичного, об'єктивного і суб'єктивного характеру. Для їх практичного вирішення представник потерпілого має перебувати у конструктивній взаємодії зі слідчим. При цьому робота адвоката-представника має органічно доповнювати діяльність слідчого та не мати ознак втручання в неї. Окремі з окреслених проблем можуть бути вирішені внесенням змін та доповнень до законодавства. Так, у ч. 7 ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України, серед іншого, потрібно передбачити право слідчого під час огляду місця події відбирати зразки, необхідні для проведення експертиз. Частина другу ст. 245 Кримінального процесуального кодексу України варто доповнити нормою, яка дозволяє відібрання зразків з речей під час огляду місця події, що проводиться до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, згідно з положеннями ч. 3 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (без здійснення тимчасового доступу до речей). Частина шосту ст. 100 Кримінального процесуального кодексу України доцільно доповнити таким абзацом: «Належні потерпілому механічні транспортні засоби, що є речовими доказами у кримінальному провадженні, можуть бути передані на відповідальне зберігання потерпілого за його мотивованим клопотанням, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження. У разі задоволення клопотання потерпілий письмово попереджається про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 388 Кримінального кодексу України».

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода; потерпілий; відповідальне зберігання транспортного засобу; представник; адвокат; слідчий; відібрання зразків, необхідних для проведення експертиз; досудове розслідування.

Вступ

Злочинні порушення правил безпеки дорожнього руху, попри режим воєнного стану в Україні, набувають поширення, становлячи підвищену суспільну небезпеку (Boltianskyi, & Boltianska, 2022, Traven 27, s. 17). Унаслідок ДТП кількість загиблих і травмованих зростає. Водночас права та законні інтереси таких людей (або їхніх близьких – у разі загибелі) у межах кримінального

провадження мають бути надійно захищені від початку досудового розслідування, зокрема й через надання їм професійної правничої допомоги (Chervinskyi, 2023, s. 473), що й зумовлює актуальність наукового дослідження питань, пов'язаних із виконанням завдань кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху.

У передвоєнні роки та вже за часів війни вітчизняні науковці розглядали різні аспекти досудового розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії. Зокрема, П. В. Берназ розробив характеристику окремих елементів системи обставин, які підлягають доказуванню під час досудового розслідування ДТП (Bernaz, 2020). А. Д. Кошкаров описав причинно-наслідкові зв'язки між несправностями транспортного засобу та ДТП (Koshkarov, 2020). В. Ю. Крупей окреслила особливості початку досудового розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (Krupiei, 2018). А. В. Піддубна – проблемні питання взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та структурними підрозділами Національної поліції під час досудового розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії (Pidubna, 2021). Д. Ю. Фурсов розробив методичні основи прокурорського нагляду за дотриманням законів на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху (Fursov, 2019). А. О. Чичиркін вивчав напрями взаємодії слідчого з експертними підрозділами під час розслідування порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (Chychurkin, 2020). Разом із тим сьогодні бракує наукової уваги процесуальним питанням збирання речових доказів, документів та одержання зразків на початку розслідування ДТП, унаслідок якої настає відповідальність, передбачена Кримінальним кодексом України, а низка важливих проблем у цій сфері потребує розв'язання.

Проте чимало досліджень присвячено питанням, пов'язаним із процесуальним статусом потерпілого у кримінальному провадженні. Так, М. А. Погорецький і Д. Б. Сергеева висвітлили проблемні аспекти реалізації цього статусу та запропонували напрями їх вирішення (Pohoretskyi, & Serhieieva, 2017). О. С. Старенький розглянув процесуальні механізми реалізації прав потерпілого як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні (Starenkyi, 2017). В. М. Тертишник у контексті забезпечення захисту прав і свобод потерпілого у правовому полі змагального кримінального судочинства висловився щодо удосконалення статусу потерпілого, розширення його прав, процедури реалізації ним передбачених законом прав, гармонізації законодавства, усунення юридичних колізій, забезпечення верховенства права, зміцнення гарантій захисту прав і свобод потерпілого (Tertyshnyuk, 2020). Працювали у цьому векторі й інші науковці (in particular Boniak, & Kolomoiets, 2018; Rohatynska, & Skliaruk, 2022). Але питанням надання потерпілому від ДТП професійної правничої допомоги уваги нині бракує.

Мета й завдання дослідження

Мета статті – визначити процесуальні особливості збирання речових доказів, документів та одержання зразків для проведення експертиз на початку розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху, а також розробити криміналістичні рекомендації щодо участі представника потерпілого в цій діяльності.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

розкрити проблемні питання, що постають під час збирання речових доказів, документів та одержання зразків для проведення експертиз на початку розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху, надати рекомендації щодо їх практичного вирішення;

запропонувати напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в контексті порушеної проблематики.

Виклад основного матеріалу

Початковий етап розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху характеризується можливістю отримання стороною обвинувачення значної кількості матеріальних об'єктів, які надалі використовуватимуться для встановлення винної особи, доказування її винуватості та обставин вчинення кримінального правопорушення. Проте вона швидкоплинна, оскільки із часом фізичні, процесуальні, інші чинники унеможливають вилучення та дослідження таких об'єктів.

Переважна їх частина потрапляє в розпорядження сторони обвинувачення ще під час огляду місця події. Ідеться про пошкоджені транспортні засоби, їхні деталі, конструктивні елементи, бите скло, пластик, розлиті автомобільні рідини (паливо, антифриз, гальмівна рідина, мастила тощо), а також пошкоджений одяг і взуття, зразки біологічних слідів людини, залишені всередині та на поверхні автомобілів, про матеріальні носії записів з автомобільних відеореєстраторів та стаціонарних камер зовнішнього спостереження тощо.

Установлена законом процедура вилучення й утримання зазначених об'єктів, їх дослідження та використання в доказуванні не позбавлена колізій, прогалин та повним обсягом не зважає на об'єктивні обставини слідчої, прокурорської та адвокатської практики. Крім того, у збиранні речових доказів, документів та отриманні зразків для проведення експертиз на початку розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху часто проявляються і суб'єктивні чинники, які суттєво ускладнюють виконання завдань кримінального провадження.

Так, речі, вилучені під час огляду місця ДТП, відповідно до кримінального процесуального

законодавства України (st. 237, ch. 7) вважають тимчасово вилученим майном. Водночас «клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено» (st. 171, ch. 5). Викладене зумовлює невідкладність арешту майна, вилученого під час огляду місця ДТП. Але аналіз практики засвідчує, що незрідка слідчий, через зайнятість іншими питаннями, зволікає зі складанням клопотання про накладення арешту на вилучене майно, а також складає таке клопотання формально, неухважно, без дотримання вимог (st. 171, ch. 2), передбачених законодавцем (*Verkhovna Rada Ukrainy [VRU], 2012, Kvitin 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*).

Це зумовлено цілком об'єктивними обставинами. Адже за короткий проміжок часу слідчий має: внести відомості про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР; оформити низку пов'язаних із цим документів (відповідні доручення, повідомлення, постанови); забезпечити медичне освідчення учасників ДТП; із дотриманням вимог закону оформити вилучені з місця події об'єкти; у разі затримання особи – скласти протокол затримання, постанову про залучення захисника за призначенням, повідомлення про підозру, погодити його з прокурором і вручити підозрюваному тощо.

Ситуація із затягуванням подання до суду клопотання про накладення арешту на вилучене майно та неухважне оформлення цього клопотання може призвести до втрати найважливіших речових доказів, зокрема автотранспортних засобів, за участю яких трапилася ДТП. Тому адвокату-представнику доцільно відстежити дотримання слідчим строків подання такого документа.

Проте накладення арешту на автомобіль потерпілого, забезпечуючи виконання завдань кримінального провадження, може суперечити інтересам самого потерпілого, якщо він наполягатиме на поверненні свого майна. У цьому разі позиція адвоката-представника не може суперечити позиції клієнта. Тому адвокат, роз'яснивши наслідки обстоювання кожної з можливих позицій, повинен поставити перед клієнтом відповідний вибір, який той має зробити самостійно: або вживати процесуальних заходів для повернення майна, або погодитись із вилученням та арештом автомобіля та вжити позапроцесуальних заходів для пришвидшення призначення та проведення експертиз.

Водночас сучасна судова практика допускає вилучення та визнання речовим доказом автомобіля потерпілого від ДТП без подальшого накладення на нього арешту – за добровільною згодою власника.

Так, у Постанові Верховного Суду від 31 березня 2021 р. у справі № 333/1539/16-к зазначається, що закон не зобов'язує сторони обвинувачення в будь-якому разі отримати ухвалу слідчого судді про арешт належного потерпілому транспортного засобу, який вилучено під час огляду місця ДТП як об'єкт, що містить очевидні сліди кримінального правопорушення – з метою подальшого визнання речовим доказом.

У цій справі Верховний Суд звертає увагу, що потерпілий (власник транспортного засобу) та його представник протягом досудового та судового провадження не подавали заяв, заперечень і скарг із приводу вилучення та утримання автомобіля органом Національної поліції, а також не заявляли про порушення права власності потерпілого. При цьому наявність і добровільність згоди власника транспортного засобу (потерпілого) на відповідні дії органу досудового розслідування чітко впливає з комплексного аналізу обставин кримінального провадження. Окремого документального підтвердження наявності і добровільності такої згоди, на думку Верховного Суду, у цьому разі непотрібно. Проте сторона захисту, зазначається у згаданому судовому рішенні, лише голосливо стверджувала про порушення процесуального порядку утримання речового доказу, водночас не надала жодних доказів щодо обов'язковості примусового арешту автомобіля потерпілого.

У разі коли залишення транспортного засобу в розпорядженні потерпілого є вкрай важливим для нього, може застосовуватись апробований практикою механізм. Автомобіль вилучають, накладають на нього арешт, визнають речовим доказом, після чого повертають власнику (потерпілому) на «відповідальне зберігання» під розписку – з письмовим попередженням про кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт (*VRU, 2001, Kvitin 05, Kryminalnyi kodeks, st. 388*). Такий підхід є засобом збалансування інтересів потерпілого з необхідністю завдань кримінального провадження. Проте він не ґрунтується на нормах закону. Адже єдина норма КПК України, де йдеться про можливість передання речового доказу на «відповідальне зберігання» власнику (*VRU, 2012, Kvitin 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 100, ch. 6, p. 1*), висуває умову: речові докази не повинні містити слідів кримінального правопорушення.

Досліджуючи питання вилучення та арешту майна під час огляду місця ДТП, варто також зацентувати на недосконалої кримінального процесуального закону в частині вилучення окремих об'єктів під час огляду місця події та подальшого поводження з ними.

Розглядаючи деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми початку досудового розслідування, В. А. Журавель слушно зауважує (Zhuravel, 2015, s. 254), що КПК України передбачає «складну процедуру набуття об'єктами, вилученими з місця огляду події, статусу речових доказів, що не сприяє оперативності проведення досудового розслідування та економії процесуальних засобів». Тому пропонує повернутися до процедури, передбаченої КПК 1960 р., коли вилучені об'єкти набували статусу речових доказів одразу ж після їх належного оформлення в протоколі слідчого огляду та вилучення. Водночас науковець справедливо наголошує на необґрунтованості та недоцільності накладення арешту на такі об'єкти, як одяг із трупа, ніж зі слідами крові або вогнепальна зброя, виявлені на місці події. І резюмує, що регламентоване КПК України процесуальне оформлення зазначених об'єктів як речових доказів не відповідає сутності такого запобіжного заходу, як арешт майна, і є невиправдане. Більш правильним було б оформити такі речові докази постановою слідчого, прокурора (без накладення на них арешту).

Те саме стосується й окремих об'єктів, що вилучають під час огляду місця ДТП (залишки битого скла, пластику, фарби, фрагменти одягу та обшивки сидінь, зразки плям крові, волосся, змиви з органів керування автомобілем; зразки витоку палива, мастил, охолодної рідини тощо). Такі речі не можуть вважатися майном (вони не мають матеріальної цінності), а тому накладення на них арешту суперечить логіці. Але під час огляду місця події їх неможливо вилучити як зразки для проведення експертизи. Адже законодавець (VRU, 2012, Kviton 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 237, ch. 7) надає право слідчому під час огляду місця події вилучати лише речі і документи. Про отримання зразків для експертизи там не йдеться. Водночас аналіз інших норм (VRU, 2012, Kviton 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 214, 245) свідчить про неможливість отримання зразків для експертизи до початку кримінального провадження (тобто в процесі огляду місця ДТП, який проводиться до внесення відомостей до ЄРДР).

До того ж «порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160–166 цього Кодексу)» (VRU, 2012, Kviton 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 245, ch. 2). Тобто отримання зразків із речей має здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, що до початку досудового розслідування неможливо.

На практиці наведенні вище до прикладу предмети та речовини під час огляду місця події вилучають як *об'єкти* (нічого не зазначаючи про

те, що в подальшому вони стануть зразками для проведення експертизи) або ж таки вилучають як майно з подальшим накладенням арешту.

Така неузгодженість законодавчих норм може мати вплив на результативність діяльності представника потерпілого від ДТП та підлягає усуненню.

На початковому етапі розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху (як під час, так і після огляду місця події) особливу увагу приділяють відшукуванню відеозаписів, де може бути зафіксовано подію ДТП (на електронних носіях пам'яті автомобільних реєстраторів, встановлених на транспортних засобах, що потрапили у ДТП, інших автомобілів, які в момент ДТП були поруч, а також на електронних носіях пам'яті, на яких накопичується візуальна інформація з камер зовнішнього спостереження, що в публічно доступних місцях встановлюють підприємства, установи, організації та приватні особи). Взаємодія представника потерпілого зі слідчим у такій ситуації може мати ефект синергії – під синергією розуміють (Brin et al., 2021, s. 24) спільну цілеспрямовану діяльність кількох суб'єктів, що досягають при цьому такого високого результату, який за їхньої відокремленої діяльності був би неможливий.

Водночас, слід наголосити, більшість опитаних нами в межах дослідження слідчих (72 %) схиляються до думки, що отримувати такі відеозаписи для подальшого використання в доказуванні слід, застосовуючи захід забезпечення кримінального провадження, регламентований кримінальним процесуальним законодавством України (VRU, 2012, Kviton 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 159–166), – тимчасовий доступ до речей і документів (до матеріальних носіїв інформації). І в доказуванні мають використовуватися лише оригінали відеозаписів саме на первинних носіях. Лише такий підхід, з погляду опитаних, може гарантувати визнання зазначених відеозаписів допустимими доказами під час судового провадження.

Але сьогодні судовою практикою започатковано інші підходи до вирішення цього питання. Так, у Постанові Верховного Суду від 21 березня 2019 р. у справі № 711/3133/17 (обвинувачення: ч. 1 ст. 286 КК України) зазначено, що отримання слідчим відеозаписів із камер зовнішнього спостереження банківської установи без ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів не дає підстав автоматично вважати ці записи недопустимими доказами, оскільки вони були надані установою на добровільних засадах.

Доводи сторони захисту щодо недопустимості як доказу відеозапису з місця ДТП відхилені також у Постанові Верховного Суду від 31 березня 2021 р. у справі № 333/1539/16-к (обвинувачен-

ня: ч. 2 ст. 286 КК України). Ґрунтувалися ж вони на тому, що запис на оптичному диску слідчому надав свідок під час допиту; проте відео на диск записав сам свідок (і лише після того, як спеціалісти змогли відкрити пошкоджений файл із цим відео на первинному носії – відеореєстраторі). На переконання захисника, така процедура була порушенням процесуального порядку отримання доказу.

Верховний Суд відкинув наведені доводи сторони захисту через те, що «для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні» (VRU, 2012, Kvitен 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 132, ch. 5).

У згаданому вище судовому рішенні також зазначається, що за відсутності реальної загрози зміни або знищення речей чи документів, а тим більше за умови добровільного надання документів стороні чи учаснику кримінального провадження особами, у володінні яких вони перебувають, не виникає підстав та умов до звернення з клопотанням до слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового доступу до документів і речей.

Також Верховний Суд визнав непереконливими доводи захисту про те, що наданий свідком відеозапис не є оригіналом. Адже у разі зберігання електронного документа на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається, зазначила колегія суддів, посилаючись на норми законодавства України про електронні документи та електронний документообіг (VRU, 2003, Traven 22, Pro elektronni dokumenty, st. 7), оригіналом електронного документа. Тобто важливою рисою електронного документа є неможливість його прив'язки до конкретного носія інформації. Крім того, з огляду на те, що учасники провадження в порядку ст. 242 КПК України не заявили клопотання про проведення судово-технічної експертизи досліджених судом електронних документів, зміст відеозапису не викликав обґрунтованих сумнів у його достовірності.

Одночасно зауважимо, що в разі конструктивної взаємодії представника потерпілого зі слідчим перший може взяти на себе отримання та подання відповідних відеозаписів як доказів. Адже законодавець (VRU, 2012, Kvitен 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 93, ch. 3) відносить потерпілого (а відповідно і його представника) до суб'єктів, які можуть збирати докази шляхом от-

римання від фізичних та юридичних осіб речей, копій документів, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Відповідно ці записи представник потерпілого як суб'єкт збирання та подання доказів (Starenkyi, 2017) може подати слідчому з клопотанням про долучення до матеріалів кримінального провадження.

До викладеного варто додати, що 15 березня 2022 р. гл. 20 КПК України доповнено ст. 245¹, яка регламентує слідчу (розшукову) дію «Зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису».

Крім того, слід наголосити, для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку зазначену слідчу (розшукову) дію можуть проводити до внесення відомостей до ЄРДР (VRU, 2012, Kvitен 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, st. 214, ch. 3). Вважаємо, що таке положення має поширюватися не лише на кримінальні проступки, а й на злочини.

Проте під час досудового розслідування злочинного порушення правил дорожнього руху стороні обвинувачення, збираючи докази в зазначений спосіб, потрібно зважати на те, що захист у судовому провадженні може заявити клопотання про проведення експертизи відповідного запису з метою виявлення ознак монтажу або підробки. Обов'язковою умовою такої експертизи є надання експерту первинного носія інформації та пристрою, який був використаний для запису.

Важливим елементом початкового етапу розслідування злочинного порушення правил дорожнього руху є огляд водіїв усіх транспортних засобів, що потрапили у ДТП, з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Обов'язковість цього елемента не закріплено на рівні закону (виняток становить ч. 2 ст. 298² КПК України, де йдеться про затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286¹ КК України: таку особу обов'язково доставляють до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування). Отже, констатуємо неузгодженість норм КК України та КПК України. Так, санкції усіх чотирьох частин ст. 286¹ КК України передбачають покарання у виді позбавлення волі. Тобто згідно зі ст. 12 КК України зазначеною статтею передбачено відповідальність лише за злочини (про кримінальні проступки не йдеться).

На практиці слідчий намагається забезпечити невідкладне проведення медичного огляду водіїв із метою виявлення ознак сп'яніння у будь-якому

випадку ДТП із загибеллю та (або) травмуванням людей.

Це обґрунтовується й положеннями Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої спільним наказом МВС України та МОЗ України від 9 листопада 2015 р. № 1452/735. Зокрема: «У разі скоєння дорожньо-транспортної пригоди, унаслідок якої є особи, що загинули або травмовані, проведення огляду на стан сп'яніння учасників цієї пригоди є обов'язковим у закладі охорони здоров'я» (*Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy, & Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy, 2015, Lystopad 09, Instruksiiia pro poriadok, rozd. I, p. 8*).

І це цілком виправдано, коли є розумний сумнів у тому, хто саме з водіїв винний у порушенні правил безпеки дорожнього руху. Адже надалі стан сп'яніння винного буде важливою ознакою для кваліфікації кримінального правопорушення, а відповідно й ступеня тяжкості вчиненого та жорсткості покарання. Але в тих випадках, коли очевидно, що травмований водій не порушував цих правил (як приклад, на час ДТП перебував у нерухомому транспортному засобі) постають питання доцільності проходження ним (потерпілим) медичного огляду на стан алкогольного сп'яніння.

З огляду на викладене представник потерпілого має відстежити своєчасність дій слідчого (та працівників поліції, які діють за його дорученням) і їхню узгодженість із вимогами законодавства щодо забезпечення медичного огляду на стан сп'яніння учасників ДТП. Одночасно, якщо адвокат представляє інтереси водія, який поза розумним сумнівом є потерпілим у ДТП, то постає необхідність у роз'ясненні клієнту: відсутності законодавчих вимог щодо проходження ним зазначеного огляду; відсутності кримінальних процесуальних наслідків відмови від такого огляду; імовірності притягнення потерпілого до адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП як такого, що порушив п. 2.5 Правил дорожнього руху (водій повинен на вимогу поліцейського пройти в установленому порядку медичний огляд із метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції).

Отримані в процесі зазначеного огляду біологічні зразки в подальшому використовуються для проведення судово-медичного дослідження (судово-токсикологічної експертизи). Сторона захисту часто подає клопотання про визнання висновків такої експертизи недопустимим доказом, аргу-

ментуючи це порушенням порядку одержання зразків для проведення експертизи в порядку, передбаченому ст. 245 КПК України.

Тому представникові потерпілого у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії необхідно звертати увагу на те, що Верховний Суд не вбачає порушень у зазначених діях сторони обвинувачення та визнає докази допустимими. Адже відповідно до пп. 10, 13 і 14 розд. III зазначеної Інструкції зразки біологічного середовища для лабораторного дослідження відбирають у дві ємності. Вміст однієї використовують для первинного дослідження, а другої зберігають протягом 90 днів у закладі охорони здоров'я, у якому проводилося відібрання біологічного середовища. Якщо відібрання біологічних зразків здійснено відповідно до вимог п. 8 розд. I та п. 14 розд. III Інструкції, то потреби в отриманні зразків для проведення експертизи в порядку, передбаченому ст. 245 КПК, немає. У зв'язку з чим Верховний Суд вважає доводи сторони захисту про відібрання біологічних зразків без понятих та невручення постанови прокурора про відібрання біологічних зразків безпідставними. Такі позиції містяться у постановках Верховного Суду від 24 вересня 2020 р. (справа № 720/751/18), від 17 грудня 2019 р. (справа № 678/1495/17), від 10 грудня 2019 р. (справа № 601/1929/13-к) та ін. При цьому факт доставлення біологічних зразків крові на дослідження експерту слідчим, який не входив до групи слідчих, не є підставою для визнання відповідного висновку експерта недопустимим доказом.

Наукова новизна

Обґрунтовано необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства України та законодавства України про кримінальну відповідальність у контексті порушеної проблематики, запропоновано окремі зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України.

Висновки

1. Збирання речових доказів, документів та одержання зразків для проведення експертиз на початку розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху пов'язано з низкою проблем процесуального і тактичного, об'єктивного і суб'єктивного характеру. Для їх практичного вирішення представник потерпілого має перебувати у конструктивній взаємодії зі слідчим. При цьому робота адвоката-представника має органічно доповнювати діяльність слідчого та не мати ознак втручання в неї.

2. Окремі з окреслених проблем можуть бути вирішені внесенням змін та доповнень до законодавства. Так, у ч. 7 ст. 237 КПК України, серед

іншого, потрібно передбачити право слідчого під час огляду місця події відбирати зразки, необхідні для проведення експертиз. Частина другу ст. 245 КПК України варто доповнити нормою, яка дозволяє відібрання зразків з речей під час огляду місця події, що проводиться до внесення відомостей до ЄРДР, згідно з положеннями ч. 3 ст. 214 КПК України (без здійснення тимчасового доступу до речей). Частина шосту ст. 100 КПК України доцільно доповнити таким абзацом: «Належні по-

терпілому механічні транспортні засоби, що є речовими доказами у кримінальному провадженні, можуть бути передані на відповідальне зберігання потерпілого за його мотивованим клопотанням, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження. У разі задоволення клопотання потерпілий письмово попереджається про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 388 Кримінального кодексу України».

References

- Bernaz, P. V. (2020). Kharakterystyka окреmykh elementiv systemy obstavyn, yaki pidlihaiut dokazuvanniu pid chas dosudovoho rozsliduvannia dorozhno-transportnykh pryhod [Characteristics of individual elements of the system of circumstances, which are subjected to proving during the pre-trial investigation of road traffic accidents]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 4, 245–249 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.41>
- Boltianskyi, O. V., & Boltianska, N. I. (2022, Traven 27). Zabezpechennia efektyvnosti i bezpeky dorozhnoho rukhu. In *Bezpeka dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu: materialy Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konf.*, Kryvyi Rih, 17–19 [in Ukrainian].
- Boniak, V. O., & Kolomoiets, Yu. O. (2018). Problema zbalansovanosti protsesualno-pravovoho statusu poterpiloho v Ukraini [Problem of balance of victim's procedural and legal status in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 4, 130–134 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-6-130-134>
- Brin, P. V., Prokop, M. V., & Pozhydaeva-Lytvynenko, O. V. (2021). Klasyfikatsiia synerhetychnoho efektu pry diversyfikatsii hospodarskoi diialnosti [Classification of synergy effect in diversification]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 39, 23–29 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-39-4>
- Chervinskyi, V. V. (2023). Nadannia profesiinoi pravnychoi dopomohy poterpilomu vid dorozhno-transportnoi pryhody pry ohliadi mistia podii [Provision of professional legal assistance to a roadaccident victim during the scene examination]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 1, 473–476 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/111>
- Chychyrykin, A. O. (2020). Vzaiemodiia slidchoho z ekspertnymy pidrozdilamy pid chas slidchoho eksperymentu pry rozsliduvanni porushennia pravyl bezpeky dorozhnoho rukhu abo ekspluatatsii transportu [Interaction of investigator with expert subdivisions during the investigative experiment in the investigation of violations of traffic safety rules or transport operation]. *Yurydychna nauka*, 3(105), 424–433 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-105-3.51>
- Fursov, D. Yu. (2019). Metodychni osnovy prokurorskoho nahliadu za dotrymanniam zakoniv na pochatkovomu etapi rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty bezpeky dorozhnoho rukhu [Methodical bases of public prosecutor's control for observance of laws during investigation of criminal offenses of road traffic safety at the initial stage]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 2(86), 304–318 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.304-318>
- Koshkarov, A. D. (2020). Rozsliduvannia dorozhno-transportnoi pryhody ta vyznachennia prychynovo-naslidkovykh zvi-azkiv mizh nespravnostiamy transportnoho zasobu [Investigation of traffic collisions and establishment of cause and effect relationship between vehicles breakdowns]. *Teoriia ta praktyka sudovoї ekspertyzy i kryminalistyky*, 21, 422–431 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.29>
- Krupiei, V. Yu. (2018). Osoblyvosti pochatku dosudovoho rozsliduvannia porushen pravyl bezpeky dorozhnoho rukhu abo ekspluatatsii transportu osobamy, yaki keruiut transportnymy zasobamy [Peculiarities of the beginning of pre-trial investigation of violations of traffic safety rules or operation of transport by persons driving vehicles]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 2(23). T. 4, 247–252 [in Ukrainian].
- Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy, & Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (2015, Lystopad 09). *Instruktsiia pro poriadok vyivlennia u vodiiv transportnykh zasobiv oznak alkoholnogo, narkotychnogo chy inshoho spianin-nia abo perebuvannia pid vplyvom likarskykh preparativ, shcho znyzhuiut uvahu ta shvydkist reaktsii: zatv. nakazom (No 1452/735)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#top> [in Ukrainian].
- Piddubna, A. V. (2021). Problemni pytannia vzaiemodii pid chas rozsliduvannia porushen pravyl bezpeky dorozhnoho rukhu ta ekspluatatsii transportu [Problems of interaction during investigation of violations of traffic safety and transport operation rules]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 2(94), 311–324 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.311-324>

- Pohoretskyi, M. A., & Serhieieva, D. B. (2017). Problemni pytannia realizatsii protsesualnogo statusu poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni [Problematic issues on the implementation of the procedural status of the victim in a criminal proceeding]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo*, 46(2), 118–123 [in Ukrainian].
- Rohatynska, N. Z., & Skliaruk, K. I. (2022). Osoblyvosti protsesualnogo statusu poterpiloho v kryminalnomu provadzhenni [Peculiarities of the procedural status of the victim in criminal proceedings]. *Kyivskyi chasopys prava*, 1, 181–185 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.28>
- Starenkyi, O. S. (2017). Poterpilyi yak subiekt dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni: problemy realizatsii zasady zmahalnosti [Victim as a subject of proof in criminal proceedings: problems of implementation of the principles of contestability]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo*, 43(2), 192–196 [in Ukrainian].
- Tertyshnyk, V. M. (2020). Poterpilyi v zmahalnomu kryminalnomu protsesi [Victim in competitive criminal procedure]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 175–182 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-175-183>
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kviten 05). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 2341-III)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2003, Traven 22). *Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih [On Electronic Documents and Electronic Documents Circulation]: Zakon Ukrainy (No 851-IV)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#top> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Kviten 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 4651-VI)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2015). Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: deaki protsesualni ta orhanizatsiino-taktychni problemy [The beginning of the prejudicial inquiry: some procedural and organizational-tactical problems]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 1, 251–258 [in Ukrainian].

Список використаних джерел

- Берназ, П. В. (2020). Характеристика окремих елементів системи обставин, які підлягають доказуванню під час досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод [Characteristics of individual elements of the system of circumstances, which are subjected to proving during the pre-trial investigation of road traffic accidents]. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4, 245–249.
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.41>
- Болтянський, О. В., & Болтянська, Н. І. (2022, Травень 27). Забезпечення ефективності і безпеки дорожнього руху. У *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., Кривий Ріг*, 17–19.
- Боняк, В. О., & Коломoeць, Ю. О. (2018). Проблема збалансованості процесуально-правового статусу потерпілого в Україні [Problem of balance of victim's procedural and legal status in Ukraine]. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 4, 130–134.
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-6-130-134>
- Брінь, П. В., Прокоп, М. В., & Пожидаєва-Литвиненко, О. В. (2021). Класифікація синергетичного ефекту при диверсифікації господарської діяльності [Classification of synergy effect in diversification]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 39, 23–29.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-39-4>
- Червінський, В. В. (2023). Надання професійної правничої допомоги потерпілому від дорожньо-транспортної пригоди при огляді місця події [Provision of professional legal assistance to a road accident victim during the scene examination]. *Юридичний науковий електронний журнал*, 1, 473–476.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/111>
- Чичиркін, А. О. (2020). Взаємодія слідчого з експертними підрозділами під час слідчого експерименту при розслідуванні порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту [Interaction of investigator with expert subdivisions during the investigative experiment in the investigation of violations of traffic safety rules or transport operation]. *Юридична наука*, 3(105), 424–433.
DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-105-3.51>
- Фурсов, Д. Ю. (2019). Методичні основи прокурорського нагляду за дотриманням законів на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху [Methodical bases of public prosecutor's control for observance of laws during investigation of criminal offenses of road traffic safety at the initial stage]. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2(86), 304–318.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.304-318>
- Кошкарів, А. Д. (2020). Розслідування дорожньо-транспортної пригоди та визначення причинно-наслідкових зв'язків між несправностями транспортного засобу [Investigation of traffic collisions and establishment of cause and effect relationship between vehicles breakdowns]. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 21, 422–431.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.29>

- Крупей, В. Ю. (2018). Особливості початку досудового розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами [Peculiarities of the beginning of pre-trial investigation of violations of traffic safety rules or operation of transport by persons driving vehicles]. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2(23). Т. 4, 247-252.
- Міністерство внутрішніх справ України, & Міністерство охорони здоров'я України. (2015, Листопад 09). *Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції*: затв. наказом (№ 1452/735). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#top>
- Піддубна, А. В. (2021). Проблемні питання взаємодії під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту [Problems of interaction during investigation of violations of traffic safety and transport operation rules]. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2(94), 311-324.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.311-324>
- Погорецький, М. А., & Сергеева, Д. Б. (2017). Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні [Problematic issues on the implementation of the procedural status of the victim in a criminal proceeding]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 46(2), 118-123.
- Рогатинська, Н. З., & Склярчук, К. І. (2022). Особливості процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні [Peculiarities of the procedural status of the victim in criminal proceedings]. *Київський часопис права*, 1, 181-185.
DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.28>
- Старенький, О. С. (2017). Потерпілий як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні: проблеми реалізації засади змагальності [Victim as a subject of proof in criminal proceedings: problems of implementation of the principles of contestability]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 43(2), 192-196.
- Тертишник, В. М. (2020). Потерпілий в змагальному кримінальному процесі [Victim in competitive criminal procedure]. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 175-182.
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-175-183>
- Верховна Рада України. (2001, Квітень 05). *Кримінальний кодекс України [The Criminal Code of Ukraine]*: Закон України (№ 2341-III). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Верховна Рада України. (2003, Травень 22). *Про електронні документи та електронний документообіг [On Electronic Documents and Electronic Documents Circulation]*: Закон України (№ 851-IV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#top>
- Верховна Рада України. (2012, Квітень 13). *Кримінальний процесуальний кодекс України [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*: Закон України (№ 4651-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
- Журавель, В. А. (2015). Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми [The beginning of the prejudicial inquiry: some procedural and organizational-tactical problems]. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 1, 251-258.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2023

V. Chervinskyi,

Postgraduate Student of Scientific Laboratory
of the Problems of Combating Crimes,
Educational and Scientific Institute № 1,
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-7138>

COLLECTING PHYSICAL EVIDENCE, DOCUMENTS AND OBTAINING SAMPLES FOR CONDUCTING EXAMINATIONS AT THE BEGINNING OF ROAD SAFETY CRIMES INVESTIGATION: PROCEDURAL ASPECTS AND ACTIONS OF THE VICTIM'S REPRESENTATIVE

The purpose of the article is devoted to determining the procedural features of collecting physical evidence, documents and obtaining samples for conducting examinations at the beginning of road accident investigation, as well as the development of recommendations on participation of the victim's representative in this activity. *Methodology.* The methodological tools, chosen in view of the set goal and specifics of the research, is based on a systematic analysis of legal norms that regulate the issue of starting a pre-trial investigation, collecting and storing evidence, appointment of expertise, obtaining samples for their conduct, conducting individual investigative actions, as well as practice implementation of these rules. *Scientific novelty.* The necessity to improve the criminal procedural legislation of Ukraine and the legislation of Ukraine on criminal responsibility in the context of raised issue is substantiated, some changes and additions to the Criminal Procedure Code of Ukraine are proposed. *Conclusions.* It is stated that the collection of physical evidence, documents and obtaining samples for conducting examinations at the beginning of road accident investigation is associated with a number of problems of a procedural and tactical, objective and subjective nature. For their practical solution, the victim's representative should be in constructive interaction with the investigator. At the same time, the work of the representative lawyer should organically complement the activity of the investigator and not have signs of interference in it. Some of the outlined problems can be solved by making changes and additions to the legislation. The suggestion is made to provide for the right of the investigator during the inspection of the scene of the incident to select samples necessary for conducting examinations in subsection 237 (7) of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The subsection 245 (2) of the Criminal Procedure Code of Ukraine should be supplemented with a norm that allows samples taken from the crime scenes, that is carried out de fore entering the information into the Unified Register of pre-trial investigations, in accordance with the provisions of subsection 214 (3) of the Criminal Procedure Code of Ukraine (without temporary access to things). The subsection 100 (6) of the Criminal Procedure Code of Ukraine should be supplemented with the following paragraph: "Mechanical vehicles belonging to the victim, that are physical evidence in criminal proceedings, may be transferred to the safekeeping of the victim at his motivated request, if this is possible without prejudice to the criminal proceedings. If the request is granted, the victim is warned in writing about the criminal liability for committing the criminal offense provided for in Art. 388 of the Criminal Code of Ukraine".

Keywords: road accident; victim; responsible storage of vehicle; representative; lawyer; investigator; sampling; conducting examinations; pre-trial investigation.